

Kuruluş Diyarında İnanç Merkezleri: Saruhanlar Örneği

•Erdal ADAY

ÖZET

Kütahya ili XIII. yüzyıldan itibaren Türkleşme sürecini yaşayan önemli bir merkezdir. Hacı Bektaşî Velinin halifelerinden Cemâl Sultan Afyon-Kütahya havalisinde, Resul Baba Altıntaş yöresi ve çevresinde, Sarı İsmail Sultan da Tavşanlı –Domaniç havalisinde faaliyet göstermiş ve bu çalışmalara büyük katkı sağlamıştır. Kütahya İli, Domaniç İlçesine bağlı Saruhanlar Köyü Alevi-Bektaşî köyüdür. Köy, Aydın-Saruhanlardan gelen beş kardeş tarafından kurulmuştur. Köy içerisinde bulunan Ahmet Dede Türbe’si bu kardeşlerden biridir.

Çalışmamız alan araştırmasına bağlı olarak katılımcı gözlem ve görüşme teknikleri sonucunda oluşturulmuştur. Bu çalışmada, Saruhanlar Köyü türbelerinin Alevi-Bektaşî geleneklerinin oluşmasında ve uygulamaların devam etmesindeki rolü yansıtılmaya çalışılmıştır. Köyde yer alan türbeler şunlardır: Ebe Ana (Ebe Kadı, Nebiye Hatun), Gül Ana, Paşa Balı, Ahmet Dede, Arap Dede, Sıtma Dedesi, Ali Dede, Şehitler Dedesi, Kara Delicik, Bekir Dede, Garipçe...

•Dumlupınar Üniversitesi, Rektörlük Okutmanı, eaday@dumlupinar.edu.tr

Anahtar Kelime: Kütahya, Saruhanlar, Türbe, Alevi-Bektaşî,

ABSTRACT

Kütahya is an important centre which has been Turkized since XIII century. Cemal Sultan has been active in Kutahya district, Resul Baba in Altıntaş and neighborhood, Sarı İsmail Sultan in Tavşanlı-Domaniç and neighborhood. Saruhans, which is a village of Domaniç, Kutahya is an Alewi- Bektashi village. This village has been established by five brothers coming from Saruhans. Ahmet Dede whose tomb is in the village was one of those brothers.

Our study has been formed as a result of participant observation and conversation techniques depending on area researches. In this research, we have aimed to reflect Saruhans Village tombs' roles on forming and maintaining the Alewi- Bektash traditions . The tombs taking part in the village are Ebe Ana (Ebe Kadı, Nebiye Hatun), Gül Ana, Paşa Balı, Ahmet Dede, Arap Dede, Sıtma Dedesi, Ali Dede, Şehitler Dedesi, Kara Delicik, Bekir Dede, Garipçe..

Key Words: Kutahya, Saruhans, Tomb, Alewi-Bektashi

GİRİŞ

Bir topluluğunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere benimsemiş bulunduğu hayat tarzı, bütün maddi ve mânevi unsurlarıyla onun kültürünü teşkil etmektedir.(Güngör, 1976: 75) Kültür ise, bir toplumu birleştiren ve ayakları üzerinde sağlam bir şekilde durdurmayı sağlayan en önemli unsurdur. Bu sağlam yapıyı sarsılmaz kılan harç görevinde bulunan araç ise dindir. İnandığımız değerler ve davranışlar toplumun sigortası niteliğindedir.

İnanç merkezlerinden türbe ziyaretleriyle, Türklerin eski ve köklü inançlarından biri olan ataerkil aile yapısının bir sonucu olarak bilinen atalar kültü arasında da bir bağ vardır. Atalar kültü, yaşarken toplum içinde kudretli kişilerin öldükten sonra da ailelerini ve toplumlarını korumaya devam ettikleri inancına dayanmaktadır. Ölenlerin ruhu ile yaşayanlar

arasında yakın bir münasebet bulunduğuna inanılan Şamanizm’de, bu münasebetin kaynağında, atalara karşı duyulan büyük saygı gösterilmektedir (Eröz, 1992:67, Ocak, 2010:12 Güngör-Günay, 2007:82, Bayat, 2007:187, Kafesoğlu, 2005:304)

Atalara olan bu sıkı bağı Alevi-Bektaşî kültüründe daha belirgin bir şekilde görebiliyoruz.(Eröz,1992:67) Cem törenlerinde dedenin “*Bütün alçakta yüksekte yatan erenler ve evliyalar hürmetine, dil bizden nutuk Hünkarımızdan ola, gerçeğe Hü!*” ifadesi bu sıkı bağın yansımasıdır. Bu mekânların genel özellikleri hakkında şunları söyleyebiliriz: Türbelerin dağ tepelerinde ve yamaçlarda yapıldığını, buraların özenle korunduğunu, mesire yeri olarak düzenlendiğini, yılın belli günlerinde insanların bir araya gelerek sosyal dayanışma ve dini pratiklerini yerine getirdikleri önemli merkezlerdir.

Bu merkezlerin tarihsel arka plânını gözler önüne sermek gerekirse; XI. yüz yıldan bu yana süreklilik arz eden göçlerin baş aktörü Oğuzlardır. Malazgirt Meydan Savaşı sonrasında Anadolu’nun fethinde, Kayı boylarının cihan imparatorluğunun kuruluşundaki en önemli unsur olduğu bilinir. 1232’te kurulmaya başlayan Germiyanogulları Beyliği tarihi rolü itibarıyla pek önemli olup Batı Anadolu’da kurulan Aydın ve Saruhan Beyliklerinin de atasıdır. Germiyan Beyliği’nin kurucusu Alişir oğlu Yakup Bey’dir. Yakup Bey zamanında Sultan Veled Kütahya’yı ziyaret etmiş ve Kütahya için divanında şu cümlelere yer vermiştir: “Kütahya gibi şehir olmaz, ne mutlu orada bir ay oturan kimseye; onun her köşesi bağ ve bahçedir, onun her tarafından bir pınar ve nehir akmaktadır; onunun duvar içine alınmış, muhafaza olunmuş, endamlı güzel bir kalesi vardır...”(Uzluk, 1969:74)

Türkmenlerin Bozok boyları I. Alaeddin Keykubat(1219-1236) zamanında Ankara’nın batısındaki Karacadağ bölgesinden göçerek yeni fethedilmiş Söğüt ve Domaniç havalisine yerleşmişlerdir.(Gülensoy:1988:47-57) Bugün Kütahya iline bağlı Tavşanlı “Kayıköy” Emet “Kayı” ve Domaniç ilçelerindeki Kayı ismini taşıyan köylerin varlığı bunun nişanesidir. XVI.

Yüzyılda yazılmış Osmanlı tahrir defterine göre Kütahya sancağında Kayı, Kayıcuk, Ulu Kayı, Kçük Kayı ve Yavı Kayı adını taşıyan toplam 172 vergi nüfuslu 8 köy vardır. Ayrıca Domaniç yöresinde erkeklerin oynadığı “kayı zeybeği” adlı halk oyunu da bunun göstergesidir.

Domaniç Saruhanlar köyü ise “Saruhanlar Yörük Cemaati” tarafından kurulmuştur. Bu Yörük taifesi, Kütahya Sancağının Tavşanlı kazasına yerleşmiştir.(Türkay,2001:553)

Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterlerinde 16.Yüzyılda köyün zaim ve sipahi tımarı olduğu yazılıdır. Yine tahrir defterlerinde verilen bilgilere göre; köy, Hazreti Emir Sultan halkı cemaatinden, 39 hanedir.(Barkan-Meriçli,1998:190)

1845 yılı Temettuat Defterine göre Saruhanlar Köyü’nün nüfusu 36 hane, 186 kişidir. Yine köydeki sülâler içerisinde Bektaşoğlu sülâlesi bu bölgenin Alevi-Bektaşî geleneğinden geldiğini de gösterir. (Efe,2008:29)

Alan çalışmamızda köyün kimler tarafından kurulduğu sorusuna kaynak kişiler Aydın Saruhanlardan beş kardeşin bu bölgeye geldiklerini ve buralara yerleştiklerini ifade etmişlerdir. Yine alan çalışmamızda köylüler kendilerini Bektaşî olarak ifade etmektedirler.(Bırol,58-Ünver, 61-Yalçın,50) Köydeki hane sayısı 350 iken sürekli göç veren bir yerleşim yeri olması nedeniyle şu an 200 hanedir.

Saruhanlar Köyü, Sarı İsmail Sultan Ocağına bağlı taliplerin yaşadığı bir köydür. Sarı İsmail Sultan Ocağı dedesi Mehmet Ali Kılıçarsan ile yaptığımız görüşmede cem törenlerinin devam ettiğini, hizmetin hali hazırdaki dedeler tarafından sürdürüldüğünü belirtilmiştir. Alevi Bektaşî kültürünün canlı olarak yaşadığı köy, türbe açısından da zengindir. Tanrıya yakın kişiler olduğu düşünülen bu zatların belirli olağanüstü güçlere sahip olduklarına ve zor durumlarda kendilerine yardımcı olduklarına inanmaktadırlar. İnanç önderi olan bu zatlar doğum yapmakta zorlanan kadınların yardımına koşar, hastaları iyileştirir, talihlerini değiştirir.

Alevi-Bektaşî kültüründe bu tarz uygulamaların daha belirgin olması hiç kuskusuz eski Türk inancıyla alakalıdır. Şaman olabilmenin temel şartlarından birisi de zor durumda bulunan insanlara yardım etme Tanrı ile insanoğlu arasındaki bağı kurma görevidir. Gök Tanrı Dini olarak adlandırılan eski Türk dininde de insanlarla, ölmüş ataları arasında sıkı bir bağ olduğu varsayılmakta; yaşayanla ölmüş atası arasındaki bu ilişki, ardı arkası kesilmeyen bir saygıyı da gerekli kılmaktadır. (Eröz, 1992:67) Bu saygının ifadesi olarak başta Ebe Ana Türbe'si olmak üzere diğer türbelere, hayır aşî törenleri adı altında çıkılır, adaklar adanır.

Bu türbeler içerisinde Ebe Ana türbesi, gerek işlevselliği gerekse yöre halkının inanç dünyasındaki yeri ile farklı bir yer taşır. Osmanlı devletinin kuruluşunda Hayme Ana ve Ebe Ana Türk fetih siyasetine uygun olarak iki kutsal değeri ana-vatan kavramlarını misyonlarıyla birleştirmiş ve büyük cihan devletinin manevi liderleri olmuşlardır.

Anadolu insanı, bu bölgeyi kendilerine vatan yapan insanları ebedileştirmek ve yaşadıkları hayatı onlarla paylaşmak istemiş, böylece bir yandan bölgedeki ağaç, kaya, mağara...vb unsurlara bir takım kutsallıklar atfederek taşı ve toprağı ile vatani kutsallaştırma yoluna giderken, diğer yandan bu vatanın asıl sahipleri olarak düşünölen ve bir çoğı yüce dağ başında mekan tutmuş kişiler olarak tahayyöl edilen bu Alperenlere birer makam tahsis etmiş, bu yerleri de ziyaret ederek onlara karşı olan vefa borçlarını yerine getirmeye çalışmışlardır. (Gökbel, 2002: 3)

Saruhanlar Köyü Türbeleri

1-Ebe Ana Sultan Türbesi¹

Köyün hemen karşısında, yaklaşık yarım saatlik bir yol sonrasında Bizans kale kalıntılarının hemen alt tarafın yer alır. Türbe, büyük bir kayadan oluşur ki bunun sebebi

¹ Bkz;fotoğraf 1-2.

Türkiye ve Türkiye dışındaki anlatmalarda görebildiğimiz taş kesilme motifi² ile ilgilidir. Ebe Ana'nın içerisinde olduğuna inanılan kayanın etrafı yarım metrelik duvarla çevrilmiştir. Çevresindeki diğer türbeler ise Ebe Ana'nın babası Nalbant Hüseyin, annesi Mümine Hatun ve köyün sakinlerinden Şerife Ana'nın mezarlarıdır.

Şekil değiştirme, bir efsanede yer alan canlı veya cansız unsurların bir üstün güç tarafından cezalandırılması veya bir felâketten kurtarılması için o andaki şekillerinden daha farklı bir şekle çevrilmesidir. Değişikliğin temel sebebi cezadır; felâketten veya sonu felâkete varabilecek bir tehlikeden kurtarma ikinci derecede kalır (Sakaoğlu1980: 29) Bu motif, bir kayanın, taşın, ağacın, dağın, gölün veya bir hayvanın, uzay cisminin vb. menşeyini izah eden anlatmalarda görülen bir motiftir. Şekil değiştirme motifine yer veren efsaneler, daha ziyade bir şeyin sebebini, teşekkülünü, menşeyini izah ederler. Yani “açıklama” “bildirme” fonksiyonundadırlar. Benzerlerinden farklı olan dağ, taş, ağaç vb. varlıkların menşeyini, yapısını izah etme ihtiyacından doğan bu anlatmalar aynı zamanda dinî, ahlâkî bir karakter de taşırlar.(Ergun 1997 Cilt I: 167). Ebe Ana, halk hekimi, çocuğa ilk eğitimini veren, namus timsali, yardımsever bir karakter olarak anılır.

Ebe Ana Türbe'si için şu rivayet anlatılır: Ertuğrul Gazi Bursa'ya fethedeceği zaman Domaniç, Harmancık, Orhaneli tarafından birlik oluşturmuştur. Kaya Alp Bey komutasında 1500 askeri ile Ebe Ana'nın yanına gelir. Ebe Ana askerlere geceli gündüzlü yemek yedirir. Ertuğrul Gazi böyle bir zatın burada bulunup Osmanlı'ya hizmeti bulunduğundan dolayı Osman Gazi'yi yanına gönderip 27 gün, bir rivayete göre de 77 gün ondan ilim ve feyz almasını sağlar. Bir başka rivayete göre de Ertuğrul Gazi, Kaya Alp Bey ve Osman Gazi'ye hizmetinden ötürü on iki dönümlük araziyi Ebe Ana'nın hizmetine vermiştir.(Yalçın, 50)

² Taş Kesilme için bkz.: Saim SAKAOĞLU, *Anadolu- Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1980. Metin ERGUN, *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi I-II*, TDK Yay., Ankara. 1997,

Bir rivayete göre: Nalbant Hüseyin Dede ile eşi Mümine Hatun'un kızları olan Ebe Ana o kadar iyi bir kızdır ki yardıma muhtaç insanların yardımına koşardı. Bir gün Bizans komutanının eşi doğum sancıları çeker. Ebe Ana'nın doğuma gelmesi için ricada bulunur. Ebe Ana, doğumu yaptırdıktan sonra, Ebe Ana'nın şimdi metfun bulunduğu yerin yüz metre ilerisinde atlıların kalbine kötülük düşer. Atlılar Ebe Ana'nın iffetine el uzatmaya çalışırlar. Ebe Ana aşağıya doğru koşmaya başlar. Askerler de kovalamaya, Ebe Ana koşarken karşısına insandan daha büyük bir kaya çıkar. Taşın etrafında üç kez dolandıktan sonra: "Yarıl ya taş!" diye bağırır. Kaya yarılr, Ebe Ana kayanın içine girer, kaya kapanırken Ebe Ana'nın bir göğsü dışarıda kalır. Nalbant Hüseyin Dede ile Mümine Hatun günlerce, aylarca kayanın yanından ayrılmazlar. Yorgun ve ihtiyar yürekleri bu acıya daha fazla dayanamaz. Nalbant Hüseyin ve Mümine Ana vasiyetleri üzerine buraya gömülmüşlerdir. Velinin bir özelliği de kendi varlığını hissettirmesidir. Ebe Ana'nın içine girdiği kayanın kenarından yılın belli dönemlerinde süte benzeyen bir sıvı aktığı yöre halkı tarafından söylenmekte ve bunun Ebe Ana'nın kaya arasında kalan göğsünden akan süt olduğu ifade edilmektedir.

Türk inanç sisteminde merkez Tengri olmak üzere çevresinde onun yarattığı yardımcı ve koruyucu iyeler yer aldığı görülür.(Kalafat,1990,20) Bu koruyucu iyelerden birisi Umay'dır. Çocukları, genç kızları ve gelinleri koruyan ruh olarak tasavvur edilir. Ebe Ana iffetin timsali olması yanı sıra yardım isteyen kadınların yardımcısı ve vatan topraklarının ölümsüz anıtıdır. Ebe Ana bölgede kerametlerine inanılan önemli bir zattır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından dertlerine deva dileme düşüncesiyle ziyaretlerini düzenli bir şekilde yaptıklarını söyleyebiliriz. Sarı İsmail Sultan Ocağı Dede'sinin söylediği şu söz bunu ispatlar niteliktedir: *"Biz zaten hastalıklarımıza şifayı türbeden buluruz."*(Kılıçarslan, 58)

Ebe Ana'nın hayatı etrafında oluşan kerametlerinin öldükten sonra menkıbeler sistemine dönüştüğünü söyleyebiliriz. "Başka bir rivayette ise yaşlı bir köylü buradan topladığı odunları eşeğine yüklüyor, tam dereden geçmek üzereyken dere üzerinde ağaçlar

yıkılıyor bu olay birkaç defa tekrar ediyor. İhtiyar, odunları götürmeyi kafasına koyduğu için dağla toplaya odunları evine götürüyor. İhtiyar, eve varır varmaz oğlu pencereden babasına bakmak için sarkınca aşağı düşüyor ve sakatlanıyor.”

Evliyanın en belirgin özelliği kendisine saygısızlıkta bulunanların cezalandırılması ve uyarılmasıdır. Bu bağlamda “olağanüstü uyarılarla, veliliğini kabul etmeyenlere³, saygısızca davrananlara, izinsiz herhangi bir şey alanlara, iftira atanlara hadlerini bildirme, onları yaptıklarından utandırıp yola getirme, inançsızlıkla direnenleri cezalandırma velinin kerametlerinden birkaçıdır.

“Yine köylünün birisi ahırının tamiratı için oradan bir ağaç kesiyor ve çatı için bunu kullanmak istiyor. Ölçtüğü halde ağaç kısa geliyor fakat yine de eklemeler yaparak ağacı kullanıyorlar. Ertesi sabah ineklerden birinin karnı şişiyor hastalanıyor. Köylü, hatasını anlıyor ve dua ediyor, hayvanımın iyileşmesi durumunda Ebe Ana’ya kurban edeceğini söylüyor ve hemen oracıkta hayvan iyileşiyor.”

Ebe Ana’nın bulunduğu yerden ağaç alınmaz, kesilmez: “Hayvan otlatan bir köylü hayvanlarının yemesi için ağaç dallarını kesip hayvanların önüne atar, kesmemesi yönünde ikaz edilmesine rağmen ağaçları keser. Aradan birkaç gün geçtikten sonra çobanın sürüsüne kurt zarar verir bir tanesini de alıp götürür. Çoban bu duruma çok içerlenir ve kalbinden eğer o keçiye de bir şey olursa Ebe Ana’nın bulunduğu yerde hiçbir ağaç bırakmayacağım diye düşünür. Ertesi gün kurdun kaptığı keçi koşturarak sahibinin ağılına döner. Ebe Ana’nın kerameti olduğuna inanan çoban o keçiye Ebe Ana’ya adar ve bir daha o bölgeden ağaç kesmez.” (Yalçın, 50)

³ Anlatılardaki keramet motifleri ile ilgili olarak bkz. Ocak, A. Yaşar, Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler: Metodolojik Bir Yaklaşım, TTK Yayınları, 2010 s.91-92.

Türbedar ailesinden kaynak kişi Bektaşî felsefesinden vazgeçip başka bir yola girmeye karar verir, o gece rüyasında Ebe Ana, Arap Dede ve Ali Dede'yi görür. Başına büyük bir felaket geleceğini çocuklarını kaybedeceğini söyler. Bu felaketten kurtulmak için kendilerine erkek kurban(tosun) adamasını isterler. Rüyasını eşine anlatır ve rüya sonrasında Ebe Ana'ya kurbanı keserek hatasından döner.

Ziyaretçiler, Ebe Anaya dane(tülbent) vermektedir. “Karamanlar Köyünden bir kadın rüyasında Ebe Ana'yı görür. Ebe ana ona der ki: “Sana, bir tane erkek çocuğu verdim, sen bana neden dane getirmedin” der ve “beş tane dane getirmesini” ister. Ertesi sabah kadın altı tane el işlemeli daneyi Ebe Ana'nın makamına götürür, bırakır. (Yalçın, 75

Yılda iki kez sonbaharda harman sonu(eti) ve baharda(keşkeği) hayırları yapılır. Hıdırellez zamanı köylünün yardımlarıyla keşkeği yapılır. “Keşkek Hayrı” olarak da adlandırılır. Köylü aslında bu törenlerle baharın gelişini de kutlamış olur. Törenlerde dualar edilir, Kuran-ı Kerim okunur. Onuncu ayda ise “Büyük Hayrı” yapılır. Büyük Hayrında yirmi beş tane küçükbaş hayvan kesilir, buna eti ismi de verilir. On tane büyük kazanda bu etler pişirilir gerek köy halkına gerekse çevreden gelen misafirlere ikram edilir. Bir önceki yıl üç tane büyükbaş hayvan kesilip altı kazan et, dört tencere pilavı yapılmıştır. Akşama kadar Tuzla denilen mevkide insanlar eğlenir, zamanlarını geçirirler. Köyün en büyük hayrı Ebe Ana'ya olur. Buraya Tavşanlı'dan, Kütahya'dan, Harmancıktan bilen bilmeyen, uzaktan yakından nasibi olanlar gelir.

2- Nalbant Hüseyin Dede ve Mümine Hatun⁴

Ebe Ana Türbe'sinin hemen üzerinde babası Nalbant Hüseyin ve yanı başında annesi Mümine Hatun'un mezarları vardır. Herhangi bir kitabesi yoktur. Beton mezarlığın üzeri çatma tavan ile yanları açık bir şekilde yapılmıştır. Ahiyan-ı Rum'dandır. Anadolu'nun

⁴ Bkz: Fotoğraf 3-4.

fethinde sivil teşkilatlar olan bacıyân-ı Rum ile beraber âhiyan-ı Rum'da önemli görevler yerine getirmektedir.

Onun nalladığı Türkmen atlarının süvarileri Domaniç'ten Söğüt'e, Sultanönü'ne İtburnu'na bir uçtan bir uca koşarak çevreyi tanımaktadır. Kaleleri, derbentleri bellemektedir. Nalbant Hüseyin Dede, akşamları obanın erkeklerini toplayarak onlara dini-milli efsane ve menkıbeler anlatmaktadır. Gündüzleri işinde, gücünde mütevazı insanlar olarak hayatlarını sürdüren bu topluluğa, geceleri adeta bir kanat takılmakta âlemlerden âlemlere uçmaktadırlar. Nalbant Hüseyin Dede, obanın Dede Korkut'udur. Bütün müşkülli o hallederdi; küskünleri barıştırır, ileri gidenleri ikaz eder, geride kalanları hızlandırdı. Bazen kolca kopuzunu eline alır, içli türküler söylerdi. Nalbant Hüseyin Dede'nin eşi olan Mümine Hatun bacıyan-ı Rum'dandı. O da tıpkı kocası gibi obanın eğiticisi ve bilgesiydi. İslam'ın ve Türklüğün ulu hatunlarının hayatlarını anlatarak, onların örnek alınmasını isterdi. Evleri yoksulların sığınağı idi. Her kimin ki bir ihtiyacı var ise kapıları açıktı. Hatta yoksul Bizanslılar bile gelerek onların evinden ihtiyaçlarını karşılardı. Karı koca; yoksulların dayanağı, ümitsizlerin çerağı, yüksek ülkülerin kaynağı idiler.(Urfalı, 2003: 104)

3-Şerife Ana⁵

Ebe Ana, Mümine Ana ve Nalbant Hüseyin Dede ile aynı mekânları paylaşırlar. Bahçeden içeri girildiği zaman ilk önce Şerife Ana'nın kabri ile karşılaşılır. Mezarın mimari yapısı diğerlerine benzerdir.

Şerife Ana hakkında şu menkıbe anlatılır: Şerife Ana, Ebe Ana ve Nalbant Hüseyin Dede ile eşi Mümine Hatun'un hizmetlerine hayranlık duymaktadır. Köyün karşı yamacında bulunan mezarlara her gün ziyarete gitmekte, onlara dua etmekte, oraları temizlemektedir. Öyle ki, mezarları bir gün ziyaret edemediğinde ruhu daralmakta, sıkıntıya girmektedir.

⁵ Bkz: Fotoğraf 4

Ancak Şerife Ana'nın köyden her gün ayrılması bazı kötü düşünceli insanların dedikodu yapmasına sebep olur. Sonunda dedikoduları Şerife Ana'nın ağabeyleri duyar. Köyden ayrılmamasını tembih ederler; ama Şerife Ana bu ayrılığa bir türlü dayanamaz. Yine türbeye gidip gelmeye başlar. Ağabeyleri yine şiddetli bir şekilde uyarırlar. Şerife Ana; Ebe Ana, Nalbant Hüseyin Dede ve Mümine Hatun ile manevi olarak kuvvetli bir bağ kurmuştur. Şerife Ana'da tasavvuf yoluna girmiş, artık ermişlere karışmıştır. Onu ne dedikodular ne de baskılar yıldırmaktadır. Bu baskılar karşısında erenlerin sırrını ifşa ederse dünyayı değiştirmesi gerektiğine inanan Şerife Ana kardeşlerine üç gün içerisinde öleceğini ve kendisini yıkamadan Ebe Ana'nın bulunduğu yere gömmelerini ister. Ağabeyleri buna inanmazlar üç gün sonra kardeşleri ölür, yıkamak üzereyken güvercinler ağızlarında taşlarla Şerife Anayı yıkamalarına izin vermez. Şerife Anayı köy mezarlığına defnederler. Ertesi sabah abisi kardeşinin mezarını ziyarete gittiğinde köy mezarlığında kardeşinin kabrini bulamaz. Ebe Ana, Mümine Ana ve Nalburcu Hüseyin Dede Şerife Ana'nın naşını bugünkü bulundukları yere götürüp oraya defnederler. (Urfalı, 2003:106- Yalçın, 75)

Türbedarlardan Fatma Yalçın bir gece rüyasında Mümine Ana'yı görür: İsimlerini sorar onlarda kendilerini tanıtır. Kadınlardan biri Mümine Ana diğeri de Şerife Ana'dır. Karşılarında iki zatı gören türbedar sağlık sıkıntısına çare olması için ondan yardım diler. Sabah uyandığında Mümine Ana'nın yanındaki mezarının Şerife Ana'ya ait olduğunu söyler ve o günden sonra oradaki metfunun Şerife Ana olduğu rivayet edilmiştir. (Yalçın, 75)

4- Şehid Dede⁶:Köyün Çarşamba Köyü tarafından girişinde, yolun sağında, bir bahçenin içindedir. Horasan erenlerindendir. Kesin olmamak kaydıyla beraber köye geliş tarihi 1244 olarak ifade edilmiştir. Ebe Ana'nın hayrı yapıldıktan sonra beşinci ayda en az bir hayvan kesilerek buranın da hayrı yapılır. Türbenin türbedarı Şefik Ünver'dir.

⁶ Bkz.: Fotoğraf 6

5- Ahmet Dede:⁷ Köyün içerisinde, bir bahçede yer alır. Üzeri açık ve etrafında her hangi bir yapı bulunmaz. Sadece bir metrelik yükseklikte ve iki metre uzunlukta mezar betonla kaplanmış ve betondan bir tane de şahide yapılmıştır. Başlık bölümünü kırmızı bir tülbent bağlanmakta köy içerisinde olması nedeniyle düzenli olarak mum yakılmakta ve hastalıkların şifası için ziyaret edilmektedir. Aydın vilayetinden buraya süvari birliği olarak geldiği köyünün kurucusu olduğu da rivayet edilir. Ahmet Dede Türbe'sinin türbedarı Ahmet ERÖZ, Mehmet ERÖZ'dür

Bir rivayete göre: Beş, altı kişinin zapt edemediği on sekiz yaşlarında kuduz hastalığına yakalanmış bir genç zincirlenmiş bir halde Ahmet Dede'nin huzuruna getirilir. Ahmet Dede: “Bu çocuğu bırakın!” der, “Efendim size zarar verir” derler. Ahmet Dede: Bırakın dedikten sonra genci bırakırlar ve Ahmet Dede çocuğa şu uygulamayı yapar: Ahmet Dede gencin dilinin altından çentip(bıçakla iz bırakma) ayağının altından toprak alır ve kanlı bölgeye toprağı bastırır. Aradan üç ay geçer Ahmet Dede genci merak eder, görmek için yanına gittiğinde genç Ahmet Dede'yi tanımaz. Aralarında şöyle konuşmalar geçer: Ahmet Dede gence buralarda iki üç ay önce hasta bir çocuğun var olduğunu şimdilerde nerede olduğunu sorar, genç onun kendisi olduğunu ve iyileştiren kişiyi ömrünün sonuna kadar sırtında taşıyacağını söyler. Dede, o kişinin kendisi olduğunu söylemesiyle çocuk dedenin eline ayağına kapanıp yalvarıp yakarır. Bundan sonraki hayatını dedenin hizmetinde geçireceğini ve sözünü tutacağını söyler. Dede ayağını kaldırıp beni bindi kabul et deyip ortadan kaybolur. Bugünkü bulunduğu yere gelir ve orada vefat eder. (Bırol, 58)

6- Bekir Dede:⁸ Köy içerisinde günümüz mezarlarına benzer bir yapıda üzeri açık betonla çevrilmiştir. Şahide kısmı yoktur.

⁷ Bk.z: Fotoğraf 7

⁸ Bkz.: Fotoğraf 8

Bekir Dede'nin hemen mezarının başında bulunan erik ağacının kutsal kabul edildiği söylenir. Etrafındaki köylüler Bekir Dede'nin diğer dedelerle irtibat halinde olduğunu ve saygısızca davrananların mutlaka cezalandırılacaklarını söylerler.

Bekir Dede hakkında şöyle bir memorat anlatılır: Biz kendimizi bildik bileli erik ağaçlarında bir tane kurt olmuyor. Bu da burada yatan zatın yüzü suyu hürmetine. Köyün çocuklarından biri erik ağacına çıkıyor. Erikleri koynuna dolduruyor erikleri çalmış evine götürecektir. Ağaçtan aşağıya bakıyor ve sakalı bir adam ağacın altında oturuyor. Adam çocuğa: “İn artık, topladığın yeter hepsi sana mı lazım” demiş. Çocuk da korkudan ağacın dalından aşağıya kendini atmış ve yokuş yukarı seğırtmeye(koşmaya) başlamış evine doğru varınca oğlum korkma diyorlar. Çocukta aşağıda biri var oturuyor. Bana böyle böyle dedi bende korktum kaçtım demiş. O çocuk ertesi gün motorun altında kalayazmış fakat Bekir Dede elini uzatmış ve çocuğu kurtarmış.

7- Gül Ana:⁹ Diğer türbelerde olduğu gibi bu türbenin de hemen yanı başında aş evi yer alır. Türbe betonarme bir yapıdır. Yaklaşık beş metre karelik bir alanı kaplar. Orman içerisinde yer alır. Bu türbenin türbedarı da Hüseyin Akman'dır. Onuncu ay da buranın da hayrı on küçükbaş hayvan kesilerek yapılır.

Gül Ana Türbe'si ziyaretçileri ve işlevselliği açısından göze çarpar. Türbenin hemen kapısının üzerindeki işlemeli el havlusu buraya gelenlerin havlu adaklarında bulunduklarını gösterir. Türbenin hemen ortasından beton sandukaya kadar, yapay güller asılmıştır. Betondan yapılmış mezarın hemen baş tarafında mezarın içerisine doğru mumluk yapılmış ve hala mum yakıldığını izlerinden anlayabiliyoruz.

Sandukanın üzerindeki Türk bayrağı türbelerin dini bir olgunun yanı sıra millilik vasfının da olduğunu gösterir. Türbelerin tamamında yeşil ve kırmızı renkler iç içedir. Gül

⁹ Bkz.: Fotoğraf 9

Ana'nın isminin Gülsüme Hatun olduğu söylenir. Diğer bir rivayette ise Paşabalı'nın hanımı olarak da bilinir. Kaynak kişi Gül Ana'nın 1237-1282 yılları arasında yaşadığını belirtmiştir.

Yine aynı şekilde gelenlerin konaklaması, barınması için yapılmış aş evi yer alır. Orman içerisinde olması nedeniyle çevresindeki ağaçların alınmasına izin verilmez. Ağaçlar kurusalar bile ancak hayır aşları yapılırken kullanılabilir. Bölgenin tamamındaki inanış burası için de geçerlidir. *“Aldığın anda zararını görürsün. Buranın hiçbir şeyini alamazsın.”*

8- Kara Delicik Dede: Köy içerisindeki diğer bir yatır da Kara Delicik dededir. Tarihi şahsiyeti hakkında sadece ismi bilinir. Mehmet Karadelicik Dede'nin köyün dedelerinden olduğu söylemiştir. Karadelicik Dede zorda kalan insanlara yardım eder, gelecekte haber verir. Bir rivayete göre:

Ev sahibi işlediği suçtan dolayı cezaevine girer. Köyün kadınlarından birisi rüyasında aksakallı elinde bastonlu yaşlı bir zatın türbe yakınında oturan kadını ve çocuğu koruyup kolladığını görür. Bu kişi eşinin ve çocuklarının manevi bekçisi Karadelicik Dede'dir. Alan çalışmamızda türbenin türbedarı Ahmet Birol, Mehmet Dede'den kalma savaş aletlerini bizimle paylaşmıştır. Bu savaş aleti hakkında da şu rivayeti anlatır: “Kıbrıs Barış Harekati sırasında kapının ardında bulunan gürz kaybolur, savaş bittikten sonra kanlı bir şekilde olduğu yere tekrar geldiği” anlatılır.¹⁰

9- Ali Baba¹¹: Köyün üzerindeki tepede yer alır. Onun hemen üzerinde de Paşa Balı yer almakta ve onun üzerinde de Arap Dede Türbeleri vardır. Ali Baba'nın mezarının boyutu dört metredir. Arap Dede, Paşa Balı, Gül Ana Türbelerine nazaran köye yakın olması

¹⁰ Türbelerde yatan zatlar manevi güçlerini göstererek zorda kalan İslam ordularına yardıma giderler. Bazen Kurtuluş Savaşında, Kıbrıs Barışında, Çanakkale savaşlarına katılıp tekrar yattıkları mekanlara döndükleri anlatılır. Bu olay Kur'an-ı Kerim'de Bedir Savaşı sırasında İslam ordusunun zor durumdaki anı Ali İmran suresinin 123-125. Ayetlerinde şu şekilde anlatılır “İndirilen üç bin melek rabbinizin sizi takviye etmesi sizin için yeterli değil midir” Hisarcık İlçesindeki “Şehitler Türbesi” merkezdeki “Pir Ahmet Efendi”, Altıntaş “Aziz Dede”, Domanıç “Selim Dede”, Gediz “Karadonlu Can Baba”, merkez Körs Köyü “Hüseyin Gazi” Tavşanlı “Sarı İsmail Sultan” türbelerindeki ulu zatlar savaşlara katılarak Türk ordusuna yardım ederler.

¹¹ Bkz.: Fotoğraf 10

nedeniyle her perşembe akşamı ziyaret edilip mum yakılır. Hayır aşlarının yapımı sırasında ihtiyaç duyulan aş evleri Ali Baba Türbe'si yanında da vardır. Bu aş evleri yolda kalanların, başını sokabilecekleri toplumsal mekânlardır. Türbedar Ahmet Birol köylüden toplanan para ve malzemeyle hayır aşını yapmakta türbenin anahtarı da türbedarda bulunmaktadır. Özellikle askere gidecek gençler Ali Baba'nın da asker olduğu rivayetiyle burayı sıklıkla ziyaret ederler.

Saruhanlar bölgesinin fethi sırasında başı kesilmesine rağmen yere düşmez savaşmaya devam eder. Kafasını koltuğunun altına alır ve yukarıya türbesinin olduğu yere çıkar, orada şehit olur.

Çevredeki ağaçlara eskiden çaput bağlanırken bu uygulama bugün devam etmemektedir. Ziyaretçiler para adağında bulunurlar. Yörede Ali Dedeye yapılan hayırların karşılıksız kalmayacağı şu sözlerle ifade edilmekte: “Şimdi Allah rızası için yolda beş lira on lira hayır yap o sana elli yüz lira olarak geri döner, bu paranın geri dönmesi ertesi günü bulmaz”. Mayısın altısında hıdrellezde Ebe Ana'ya çıkılır ardından da Ali Dede'nin hayrı yapılır. Saha çalışmamızda Ali Dede'nin hayrı için toplanan malzemeleri de yerinde görmüştük. Bunlar: 150 kg'lık tavuk eti , keşkek, ve hatta jeneratör.

10-Paşa Balı:¹² Ormanın içerisinde, Ali Dede Türbe'sinin üzerinde ve Gül Ana'ya yakın bir türbedir. Osmanlı süvari ve okçu birliklerinin komutanı olarak bilinir. Şeyh Edebalı soyundan olduğu da diğer bir rivayettir. Gül Ana'nın eşi olduğu da rivayet edilir. Mimari yapı olarak Gül Ana türbesine benzerdir. Yöre halkı bütün türbelerde aynı mimaride onarımlar ve düzenlemeler yapmışlardır. Adak olarak yapılan namazlağılar ve daneler mezarın üzerine asılmış şahide kısmına da tülbentler bağlanmıştır. Paşa Balı Türbe'sinin türbedarı Ahmet Korkut ve sülalesidir.

¹² Bkz.: Fotoğraf 11

Paşa Balı Türbe'sinin halılarını Bursa'dan birisi hediye ediyor. Şimdi bu halılarda buraya fazla geldi diyerek Gül Ana'nı türbedarı buraya gelip fazla halıları götürmek istiyor. Gül Ana türbedarı kapıya kadar geliyor ve türbe kapısının önünde siyah bir yılanın olduğunu görüyor. “-Ya Ali Ağa burada yılan var giremiyorum” diyor. Öteki bakıyor ben yılan göremiyorum nerde yılan diyor. İkinci sefer kapıyı açmayı deniyorlar almayı yılan ona yine görünüyor. Üçüncüye niyetlenip tekrar giriyor. Biri yılanı görüyor öteki göremiyor. Yılanı gören bu yılan beni içeri sokmuyor diyor. Yılan türbenin emanetleri muhafaza ediyor. Paşa Balı Türbe'sine adanan halının diğer türbede kullanılmasına yılan izin vermez. Türbenin diğerlerine nazaran daha etkili olması asker kişiliğiyle izah edilmektedir.

Paşa Balı hakkında anlatılan bir rivayet de şöyledir: Köyden annesi ve babasının ilgilenmediği küçük bir çocuğa teyzeleri bakmaktadır. Teyzesinin de durumu iyi değildir ve sürekli olarak nasıl üstesinden gelirim diye düşünürken bir gün Paşa Balı Türbe'si yakınlarında hayvanlarını otlatırken at üstünde birisi gelir, Çocuğa elini uzatıp onu ata bindirir. Bu durum karşısında teyzesinin ağzı dili tutulur. Kuş uçmaz kervan geçmez yerde bu atlı nerden çıktı diye düşünür şaşırır kalır. Atlı, çocuğu bir müddet gezdirdikten sonra geri getirir ve sonra gözden kaybolur. Teyzesi o zamanlarda buna bir anlam veremez. Çocuk on yedi yaşına geldiği zaman Bursa'ya çalışmaya gider. Zengin bir ailenin kızı bu çocuğa aşık olur, evlenip rahat bir yaşam sürer. Çocuğun sıkıntıdan kurtulmasının nedeni olarak Paşabalı türbesinde yaşanan o olay anlatıla gelmektedir.

Ormanlık alanda olması nedeniyle buranın ağaçları da kesilmez ve evlere götürülmez. Paşabalı “Keskindir eve götürürsen zarar verir.” diye ifade edilir. Paşa Balı Türbe'si etrafındaki ağaçları kesen köylünün başına şunlar gelir: Türbenin onarımı sırasında bir ağaç iş yaparken ele ayağa dolanır. Köylü ağacı keser. Ertesi gün Çarşamba köyünden traktöre tuğla yükleyip gelirken traktör devrilir ve köylü motorun altında kalır. Kazada köylünün kolu

bacağı kırılır. Aynı adamın çocukları da bu saygısızlığın cezasını çekerler. Yol kavşağında tekeri patlar, jantı sökeyim derken jant fırlayıp çenesini dağıtır.

11-Abbas Dede: Köyün içindeki bir bahçededir. Onun kim olduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur kaynak kişi ile yaptığımız görüşmede burada yatan zatın isminin Abbas olduğunu ve bunu rüyada gördüğünü anlatmıştır. Türbedar tarafından hayrı diğer türbelerde olduğu gibi yapılır.

12. Arap Dede¹³: Köydeki en yüksek yerde bulunan türbedir. Köye yaklaşık beş km uzaklıktadır. Çevresinde Fıranlar, Sarıot, Karamanlar, Pöçen ve Bozbelek köyleri yer alır. Köye çok uzak olmasına rağmen burada da aş evi vardır. Türbe piramidal çatı ile kaplı kemerli pencerelerden oluşur. Türbenin içerisinde eskilerden kalma şamdanlar ev aletleri dikkat çeker. Tahta yemek kaşığının ise tarihi değeri olduğu söylenir. Türbe diğer türbelerdeki mezarların boyutlarına nazaran oldukça uzundur. Yaklaşık beş metre boyundadır. Türbe içinde günlük hayatta kullanılacak malzemelerin bulunması buraların sadece dini ziyaret yeri olmanın yanı sıra toplumsal ihtiyacı karşılayan konaklama yeri olduğunu da gösterir. Alevi Bektaşî geleneğine sahip olmayan insanların da buralardan faydalandığı söylenir. Mezarın başındaki şahidede adanmış tülbent ve daneler yer alır. Arap Dede'nin asker olduğu ve bu yüzden türbede bir tane sancağın olduğu fakat sancağın çalındığı belirtmişlerdir. Türbelerin ortak özelliği hepsinde Türk bayrakları yer alır. Ebe Ana Türbesi türbedar Ali Atay tarafından düzenlenen hayır aşısıyla onuncu ayda ziyaretleri ve hayırları yapılır.

13. Şahmaran Dede: Türbe olarak isimlendirilse de yatır olarak geçer Üstü düz, geniş bir alanı kaplayan kayadan ibarettir. Rivayetlere göre köyden birisi buraya oduna gitmiş. Orada Şahmaran Dede olduğunu duymuş. Şahmaran Dede olsan ne olur demiş. Taşa

¹³ Bkz.: Fotoğraf 12.

dede diye tapıyorlar demiş. Bunu söyler söylemez kayanın ortasındaki delikten arı sürüsü boşalmış ve adamı eşeğiyle birlikte köye kadar kovalamış.

Yörede yılan gördüğün zaman: “ Şahmeran aşkına git bir daha gözüme gözükmek” dedin mi yılan arkasına bakmadan gider şeklinde bir inanış vardır.

14. Bektaş Dede: 1235-1292 Horasan erenlerindendir. Şinasi Şimender olarak bilinir. Köy içerisinde bir köylünün bahçesi içerisinde yer alır. Perşembe akşamları mum yakılır.

Ziyaret kavramı açısından değerlendirmek gerekirse öncelikle şunları söyleyebiliriz: Yatır, türbe, kümbet, tekke, dede mezarı, gibi adlarla anılan ve çoğunlukla kendilerine velî, evliyâ, eren, ermiş, zâhit, âlim, sofı, seyyid, şeyh, gazi, mübarek, pîr, dede, baba, abdal, şehit gibi isim ve sıfatlar verilerek manevî güç ve meziyetlerine inanılan kişilere belli hâcet, dilek, istek ve muratlarla gidilmektedir (Günay 1996:10) Alevi-Bektaşî geleneğini sürdürmesi nedeniyle Saruhanlar köyündeki türbelere genellikle dede ismi verilmektedir. Dede Bektaşilikte şeyh ve baba manalarını da taşımaktadır. Alevi-Bektaşî geleneğinin önemli temsilcileri Dedeler ve onların eşlerine Ana denildiği de hatırlanırsa bu iki sıfatın türbelerin vazgeçilmez unvanları olduğu söylenebilir. Türbelerin bulundukları yer açısından genel özelliği şudur: Arap Dede, Paşa Balı, Gül Ana, Ali Dede, Ebe Ana ve diğer türbeler yüksek tepeler üzerinde yer alır. Köy içerisindeki türbeler ise daha çok yatır mezar şeklindedir.

Burada yatan şahısların tarihi şahsiyetlerinden daha çok menkıbevi hayatları bilinmekte ve anlatılmaktadır. Köy içerisinde yer alan Abbas Dede'nin türbesinin keşfi ve Şerife Ana'nın isimlendirilmesi rüya sonucunda gerçekleşir.

Horasan erenleri olarak ifade edilen dede, babalar ve analar Anadolu'nun fethinde görev almışlar ve buralara gelişleri konusunda farklı menkıbeler anlatılmaktadır. Ebe Ana gerek üstlendiği misyon ile gerekse toplumsal hizmetleriyle bu toprakların fethine büyük katkı sağlamıştır. Türbelerdeki şahıslar toplum içerisinde rahatlıkla görebileceğimiz kişilerden

seçilmişlerdir. Her birisinin toplumsal görevleri de vardır. Paşa Balı bir asker, Ebe Ana sağlıkçı, Nalbant Hüseyin de nalbantlık hizmetini sürdürür. Fiziki özellikleri açısından ise “nur yüzlü, ak saçlı, elinde asası, başında şapkası ile” Alevi-Bektaşî dede portresi çizilmektedir.

Ziyaret Yerlerinin Fonksiyonları:

1. Ferdi talepler için: Çocuk Sahibi olmak, evde bereket olması için, zayıf çocukların kuvvetlenmesi için, sütü az olan annelerin sütlerinin çoğalması, sınıfını geçmek ve sınavlarda başarılı olmak, evlenmek, çocuğu olduğu halde yaşamayanlar için “Ebe Ana Türbesi”, yaramaz ve hasta çocukların iyileşmesi akıl hastalığından kurtulmak için “Abbas Dede” Zararlı hayvanlardan korunmak için “Şahmaran Dede”

Yöredeki türbeler, her türlü hastalık için ziyaret edilmektedir. Özellikle de çocuk sahibi olmak isteyen kişiler ziyaret ederler. Eğer erkek çocuğu olursa Hüseyin, kız çocuğu olursa Sultan adını koyarlar ve kurbanlarını keserler ve keşkek adakları yapılmaktadır.

2. Toplumsal talepler için: Yağmur duası için, askere ve gurbete gidenlerin sağlık bir şekilde dönmeleri için, “Ebe Ana Türbesi, Ali Baba” türbelerine gidilir.

3. Herhangi bir hastalığın tedavisi için: Kuduz hastalığının tedavisi için, akıl hastalığından kurtulmak için, aşırı huysuz ve hasta çocukların iyileşmesi için “Ahmet Dede’ye”, felçten kurtulmak için “Ebe Ana” türbeleri ziyaret edilir.

Ziyaret Zamanları: Ebe Ana türbesinden sonra Arap Dede, Gül Ana, Paşa Balı ve diğer türbeler belirli bir sıraya göre ziyaret edilir. Türbedarlar ve köylü kendi aralarında

anlaşarak hayır aşlarını belli bir düzene sokarlar ve her hafta bir hayır aşı yapacak şekilde anlaşırlar. Bölgede türbedarlık kavramı gerçek manasıyla yaşatılır. Türbedar, türbede hizmet gören ve bekçilik yapan kimse(Doğan,2001:1329) Kütahya yöresinde bazen rafık(rakıb,haris) hizmetkar, değişik isimlerle de anılsa da türbelerin hizmetçileri vardır. Bir rüya sonucunda türbede yatan şahıs tarafından hizmetini yürütmekle görevlendirildiği gibi, babadan oğula devam eden bir gelenek olarak da sürdürölmektedir. Türbeyi bekleyen, ziyarete gelen insanlarla ilgilenen, menkıbeler anlatan, yılın belli zamanlarda törenleri düzenleyen, temizliğini ve bakımın yapan kimselerdir türbedarlar. Saruhanlar Köy'ünde belirli sölaler ve aileler bu görevi yapmaktadırlar. Kendilerinden sonra ise onların çocukları bu kutlu göreve taliptirler.

Ziyaret Törenleri, Uygulamalar ve Hazırlıklar

Ebe Anaya gidilmeden diğer türbelerin hayrı yapılmaz. Bu törenler, hayır aşları olarak adlandırılır. Türbedar, köydeki ve köy dışındaki insanların katılımıyla tören için gerekli malzemeyi toplar. Toplanan paraya ve bağışlanan kurbanlara göre en az on küçükbaş hayvan türbe yanındaki aş evlerinde kesilir. Ziyaret esnasında türbe kapısına gelen kişi bir Fatiha, üç ihlas okur, kapıya ve eşiğe niyaz ettikten sonra sağ ayakla türbenin içerisine girer ve aynı duaları burada da okur ve velilerin ve yüzü suyu hürmetlerine dualar ederler. Türbe kapısından geri geri çıkılır ve yine dua edilir. Bu ritüeller her türbe için aynılık ifade etmez. Ebe Ana Türbesi kayadan oluştuğu için yere niyaz edilmez, türbe etrafında üç kez dönölür, Ebe Ana'nın göğsünden aktığına inanılan sıvıya el sürölür ve toprağına parmak basılarak ağza temas ettirilir. Ziyaret esnasında en çok yapılan adaklar ise şunlardır: Mum, gözleme, horoz, büyük ve küçükbaş hayvan, Kur'an-ı Kerim, Fatiha, ihlas, dane, ip, bez, seccade, tuz, çeker, havlu, halı, tespih, gömlek ve elbise, para...

Ebe Ana'nın kayanın dışında kalan göğsü yüzyıllarca süt verdi; kadının doğurganlığını ve şefkatini ifade etti. Törene gelenler kayanın başında dua ederler. Kayanın dibindeki temiz toprağı ağızlarına bir miktar alıp yutarlar, bu toprağın şifalı olduğuna inanırlar. Üzüm çekirdeğı buğday tanesi kaya dibinden alınıp yenir. Ayrıca bir çay kaşığı toprağı küçük çıkınlarına koyup evlerinin köşelerine asarlar. Güher adı verilen topraktan askere ya da üniversiteye gidecek olanlar da bir çay kaşığı olarak kâğıda sarar ve yanlarında taşırlar.

Huysuz olan çocuklar Ebe Ana'nın içerisine girdiğı taşın etrafında üç kez dolandırıldıktan sonra taş dibine yatırılıp toprağı belenir, toprağın içinde üç kez sağlı, sollu sallanır ve ağzına bir parça da toprak temas ettirilir.

Ebe Ana'ya adak adayan kişi eğer adağı geciktirirse mutlaka rüyasına girerek adağı yapması gerektiğini bildirir. Sadaka vermelerini, adaklarını yerine getirmelerini ister.

Ahmet Dede'ye rüyasında kuduz köpek dalayanlar gider. Köpek eğer rüyasında bir yerinden tutmuşsa köpek dalayan kişi Ahmet Dede Türbe'si etrafında dolandırılır ve bu zatın bıçağı ile dilinin altı ocaklı aile tarafından çizilir. Psikolojik sorunları olanlar da gelir. Rüyasında kuduz köpek tarafından ısırıldığını gören kişi(köpek dalaması) türbe sorumlusundan yanında götürdüğü tuzu değiştirir ve o tuzu yiyeceklerine katar. Bu şekilde rahatlayacağına inanılmaktadır. Sadece rüya da değil gerçekten de köpek ısırması sonucunda benzer uygulama yapılır ve hastalık bu şekilde tedavi edilir.

Keramet Motifleri

Ebe Ana'nın hastaları iyileştirmek, vücut arızalarını gidermek, kısır yahut yaşlı kadın ve erkeğı çocuk sahibi yapma gibi biyolojik mahiyetteki kerametlerinin yanı sıra bolluk bereket, ve koruma motifi de veli hüviyetine dâhil edilebilir. Veliliğini kabul etmeyenlere karşı evliya keramet gösterir bu konuda şöyle bir olay rivayet edilir: “Bir kadın Ebe Ana'ya

katırıyla ziyarete gelir, bu taş mı verecek, bu taş mı geliyor insanlar” diye alay eder. Katırın yavrusu olur da kadının yavrusunun olmadığı rivayet edilir.(Yalçın 75)

Cezalandırma: Evliyalar olağanüstü yeteneklere ve kerametlere sahip kişilerdir. Bunlar gönülden geçeni bilir, aynı anda iki-üç yerde bulunabilirler. Bazen insanlar yapılmaması gereken bir işi yaptıklarında o anda cezalandırılırlar. Evliyaların da böyle bir güce sahip olduğuna, dualarının veya beddualarının anında kabul olduğuna inanılır. Yörede “*Erenlerin sopası keçedendir.*” İfadesi bunu anlatır. Anlatılar bazında türbe ve yatırların halka sağladığı Cezalar şunlardır: Kutsal mekanlardaki ağaçlar kesilmez ve izinsiz hiçbir nesne alınmaz. “ Ebe Ana, Paşa Balı, Gül Ana, Bekir Dede, Ali Baba” Adağın yerine getirilmemesi türbelerin tamamında adağı adayan kişi üzerinde olumsuz bir sonuç doğurur.

Sonuç

Kutsala olan saygı ve hürmetin yansıması Alevi-Bektaşî kültüründeki inanç merkezleridir. Bu yerler başta yöre halkı olmak üzere pek çok kişi tarafından büyük törenlerle ziyaret edilir. Bu törenler sadece dini bir ritüel olmanın yanında toplumsal bir görevi de yerine getirir. Hayır, aşî olarak adlandırılan törenlere katılım neredeyse dini bir görev olarak ifade edilir. Saruhanlar Köyü inanç merkezlerinde üzerinde durulması gereken diğer bir konu da - türbelerin her türlü hizmetini yapan kişiler- türbedarlıktır. Her türbe ve yatrın hizmetçisi olarak bilinen türbedarlık babadan oğla devam eden bir gelenektir. Aile ve sülalenin her türlü sorumluluğu üstlendiği türbedarlık toplumsal paylaşmanın ve sahiplenmenin sonucudur.

İslamiyet öncesindeki atalar kültü ve diğer kültler, İslamiyet sonrasında isim değiştirmiş veli kültüne dönüşmüş, ziyaretler esnasında ortaya çıkan ritüellere kaynaklık etmiştir. Umay(koruyucu iyeler), kaya ve ağaç kültleri Eski Türk inançlarının devamı niteliğindedir.

KAYNAKÇA

a. Yazılı Kaynaklar

BARKAN, Ömer Lütfi- MERİÇLİ, Enver(1998), Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I, TTK,Ankara

BAYAT , Fuzuli (2007). *Türk Mitolojik Sistemi. Cilt I, II.* İstanbul: Ötüken Yayınları

DOĞAN, Mehmet(2001) Büyük Türkçe Sözlük, Vadi Yayınları ,Ankara.

EFE, Hasan, (2008)Domaniç Nefsi Bozyalak, Karaköy, Saruhanlar, Sarıot Köylerinin Sosyal ve İktisadi Yapısı (1844-1845) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, Türkiye.

ERGUN, Metin (1997); Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi I-II, TDK Yay., Ankara.

ERÖZ, Mehmet (1992), Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevîlik Bektaşîlik, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul,s.67

GÖKBEL, Ahmet.(2002). “Gürün'de Ziyaret Yerleri” Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, VI/2, Sivas. S.1-15.

UZLUK, F. Nafiz(1969) “Germiyanoglu II. Yakup Bey’in Vakfiyesi” Vakıflar Dergisi, CVIII Ankara 1969,

GÖNGÖR, Erol, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul, 1976, s.75

GÜLENSOY, Tuncer(1988) “Kütahya Bölgesinin Etnik Yapısı” Türk Dünyası Dergisi, S.14, İstanbul.

GÜNGÖR, Harun- Ünver, GÜNAY(2007) Harun, Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dinî Tarihi, Rağbet Yayınları, İstanbul.

GÜNAY Ünver, GÖNGÖR Harun,(1996.) vd , Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

KAFESOĞLU, İbrahim(2005), Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınevi, Ankara.

OCAK, A. Yaşar(2010) Kültür Tarihi Kaynağı, Olarak Menakıpnameler, T.T.K. Yay., Ankara.

SAKAOĞLU, Saim (1980) Anadolu- Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katalogu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara

TÜRKAY, Cevdet(2001) Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu’nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul.

URFALI, Ahmet(2003) “Kuruluşun Toprağı Domaniç” I. Kütahya Araştırmaları Tarih, Kültür, Sanat, Bursa

b.Sözlü Kaynaklar

Kaynak Kişi 1, Selim Yalçın 50 Saruhanlar Köyü, İlkokul mezunu.

Kaynak Kişi 2, Fatma Yalçın 71 Saruhanlar Köyü, İlkokul mezunu.

Kaynak Kişi 3, Ahmet Birol 58 Saruhanlar Köyü, İlkokul mezunu.

Kaynak Kişi 4, Mehmetali Kılıçarsan, 58, Dededer Köyü, Lise mezunu.

Kaynak Kişi 5, Şefik Ünver, 61 Saruhanlar Köyü, İlkokul mezunu.

c. Fotoğraflar

Fotoğraf 1- Ebe Ana

Fotoğraf 2 Ebe Ana

Fotoğraf 3 Nalbant Hüseyin

Fotoğraf 4 Mümine Ana

Fotoğraf 5 Şerife Ana

Fotoğraf 6 Şehit Dede

Fotoğraf 7 Ahmet Dede(Ahmatçık)

Fotoğraf 8 Bekir Dede

Fotoğraf 9 Gülana

Fotoğraf 10 Ali Dede

Fotoğraf 11 Paşa Balı

Fotoğraf 12 Arap Dede

